

čustev in stremljenj, jaz in nihče drugi. K temu pristavljam: Kakor mojega neugodja pri gledanju grde slike, ravno tako ne more nihče drugi doživeti tudi mojega doživetja te slike same. Tudi v tem pogledu ni med sliko na eni, in med neugodjem pri gledanju slike na drugi strani nobene principijalne razlike. Doživljaji neke druge osebe so meni absolutno nedostopni, naj gre že za doživljaje takozvanih zunanjih predmetov ali pa za doživetja notranjih doživljajev. Mnenje, da more opazovati predmete zunanjega sveta vsakdo izmed nas, se krije z mnenjem, da more doživljati vsakdo izmed nas neugodje pri gledanju tega predmeta. Tudi doživljaje takozvanih zunanjih predmetov, ki jih doživljajo druge osebe, morem sodoživeti le na podlagi analogije, ki mi jo nudi tozadevna lastna izkušnja. (Konec prihodnjič.)

Krklec Gustav: Srebrna cesta. (1916.—1920.) Pesme, 1921. Naklada Jos. Čakloviča, Zagreb.

Če si prečital Krklečev «Uvod v grobnico», si moral na prvi hip kloniti pred tako silno «osebnostjo», kot jo igra mladi pesnik, govoreč o sebi kot o magičnem stvaritelju, smatrajoč se za poslednji kamen vedno prisekane piramide rastoče literature.

Pričujoča knjiga, ki je v njej «najmladji jugoslovenski pesnik» izbral odmeve svojega pesniškega romanja od leta 1916.—1920., te nekako iznenadi. Kajti pred tabo stoji — ne človek eiffelskega duha, temveč čisto prikupljiv pesnik, čigar zunanost te pomiri in potolaži in ti razblini vse pomisleke, ki si jih nekoč gojil proti njemu. Pesmi uvaja Bogdanovičev predgovor, ki kaže mestoma zgolj besedaveljstvo: «... G. Krklec ne razvija svojo filozofiju. On ne misli mnogo. On ima jednu ogromnu snagu instinkata in njima sve stvari oseča.»

S to trditvijo se ne strinjam. Trditev, da «pesnik ne misli», temveč le čustvuje, je zastarela fraza. Vsaka pesem — tudi Krklečeva — govori nasprotno. Seveda so te misli nerazdružljivo zlite s čustvovanjem. V pravi umetnini je vsa pesnikova tvorna moč, ki pa je rezultanta vseh njegovih duševnih sil.

Najmočnejša pesem «Srebrnih cest» je sintetičen «Grad», film, ki ti s pomočjo bliskovito brzečih slik razniha v srcu mirujočo struno filozofske misli «kam?». Tudi «Stvaranje Boga» kaže filozofskega lirika, kajpada Krklec često obnemore na tej svoji poti in se uda trenutnim vtisom, ki mu zbude muzikalno občutje. Vsekakor pa je pričujoča pesniška zbirka plod resnega hotenja in se po svoji pristnosti močno razlikuje od vseh najnovejših «istov», ki hočejo že z naprej začrtanimi programi diktirati psevdoumetnikom «umetniško» ustvarjanje in vsiliti javnosti nepravo umetnost.

Miran Jarc.

Le Bon, Gustave. Psihologija gomila. Preveo Ž. Živanović. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921.

Le Bon spada med takozvane spekulativne, t. j. take zastopnike psihologije mas, ki skušajo izvajati vse socialno življenje iz prav majhnega števila danih ali pa celó le konstruiranih pojavov, razlagajoč v smislu teh svojih premis tudi celokupno ostalo izkušnjo. Pri tem navajajo na dolgo in široko primere iz vsakdanjega življenja, zgodovine, politike, verstva itd., tako da bravec na prvi pogled osupne, misleč, da so torej tudi vsa splošna načela, iz katerih se izvaja tukaj struktura in razvoj človeške družbe, naravnost izkušenijsko, t. j. induktivnim potom podprta in izkazana: le nekaj natančnejši pogled pa pokaže

kmalu, da so navedeni primeri prikrojeni ad usum delphini, da se ti primeri v danem slučaju pač le lahko razlagajo v smislu onih načel, da pa ne izključujejo tudi drugih razlag in da obsegajo v sebi — kar je glavno — še celo vrsto pojavov, ki tudi zahtevajo le drugo razlago; kdor vse to pretrese, vidi hitro, da rdeče niti, ki se vleče skozi take psihologije, nazadnje vendar ne tvori — stvar sama, temveč le neki splošni princip avtorja, ki jim vsa zadevna izkušnja služi le kot več ali manj prikladna folija. Podoben vtis dela name tudi Le Bonova psihologija, odlikujoča se od ostalih psihologij te vrste v tem, da more marsikaterim njenim načelom pritrčiti tudi moderna — kakor analitično deskriptivna, tako eksperimentalno razlagajoča — psihologija, čeprav Le Bon sam — to sklepam iz njegove knjige — svojih načel ni povzel iz materijala, ki ga je obdelal, ker so mu njegova načela že v naprej dala smer njegovega naknadnega podrobnega dela.

Le Bon ugotovi trojno razliko med duševnostjo poedinca kot «individua» in med duševnostjo «mase»: 1.) v masi izgine zavedna osebnost in ž njo v najtesnejši zvezi stoječa intelektualna stran naše duševnosti, oziroma ž njo v najtesnejši zvezi stoječe funkcije našega čustvovanja in poželjenja; 2.) v masi kaže vse čustvovanje in mišljenje «maso» tvorečih poedincev v glavnem isto smer, pri čemer igra najvažnejšo vlogo sugestija, iz nje izvirajoči «nalezljiv» značaj vsega, kar se v masi za vse vidno in čutno dogaja, in »anonimnost» mase, ki povzroča, da izgublja poedinec kot člen «mase» čut odgovornosti, zavedajoč se brezmejne moči, storiti nekaznovano vse, kar hoče; 3.) v masi kaže vsa notranjost poedinca nepremagljivo tendenco, da preide takoj na zunaj v dejanje, kar daje vsakemu poedincu kot členu neke mase značaj «avtomata» brez lastne volje.

S temi načeli stopa Le Bon v svojo delavnico, ta načela so mu mikroskop, s katerim skuša prodreti vse skrivnosti družabnega življenja, ta načela so mu obenem orožje, s katerim skuša premagati vse ovire, ki mu jih polaga na njegovo pot izkušnja. V smislu teh načel je pa tudi umljivo, da pripisuje Le Bon masi kot taki impulzivni, nestalni in razburljivi značaj: poedinci kot členi mase so le igrače v rokah zunanjih vplivov, sledeč tako vehementno svojim trenutnim impulzom, da ignorirajo pri tem često svoj lastni, osebni interes. Masa je iz istih razlogov skrajno lahkoverna in nesposobna za točno razlikovanje med iluzijo in realnostjo; zato pripada vsem zgodovinskim poročilom bore majhna vrednost, zato pripada tem manjša verjetnost dogodkom, čim večje je število oseb, ki soglasno pričajo za ta dogodek itd. Iz istih razlogov ne pozna masa ne dvoma ne katerekoli nesigurnosti, ona je skrajno intolerantna, avtoritativna in konservativna obenem; močnim, čeprav despotičnim osebam služi kakor suženj in z občudovanjem kakor bogovom, slabiče, čeprav ji morda le najboljše žele, pa zaničuje in tepta. Iz istih razlogov se more le masa v danem slučaju povzpeti do največje nravnosti in ravno tako pásti v največjo nenravnost; da se zgodi prvo ali drugo, odloča le nraven ali nenraven značaj trenutnih impulzov, nagonov in sugestij. Ravnotako je v smislu zgorajšnjih splošnih načel popolnoma umljivo, kar pripoveduje Le Bon o baš za maso značilnih idejah, mislih in fantazijah: njene ideje so dvojne, temeljne, t. j. prav stare, od prejšnjih rodov prevzete, in podrejene, t. j. hipne in nove, ki pa morejo s časom prve izpodriniti in same stopiti na njih mesto. Vsaka ideja, ki naj bo dostopna masi, mora dobiti poprej navadno lice,

ki mora kazati po možnosti prav malo miselske vsebine, a tem bolj soglašati s trenutnimi nagonskimi impulzi mase; s tem stoji še v tesni zvezi dejstvo, da ni socialni pomen neke ideje prav nič odvisen od njene «resničnosti» ali «neresničnosti». Vse to pa zato, ker masa sploh ne «misli», ker na maso prav nič ne vplivajo nikaki «logični argumenti», ker so njeni lastni sklepi popolnoma enakovredni sklepu Eskima: led, prozorno telo, skopni v ustih — torej skopni v ustih tudi steklo, ali pa sklepu divjaka, ki si domišljuje, di si pridobi, če pojé srce hrabrega sovražnika, njegovo hrabrost itd. Vzporedno s tem igra najvažnejšo vlogo pri masi baš fantazija; masa misli le v slikah, ki ne kažejo med seboj nikake logične zveze, pri čemer gre tudi pri teh nazornih slikah tukaj le za oni njihov koeficijent, ki prija masi kot specifični ljubiteljici vsega «čudovitega» in «legendarnega». Brez vpoštevanja tega koeficijenta je izključeno tudi vsako obvladanje mase. Kdor pozna zgorajšnja splošna načela, tega končno tudi ne more iznenaditi Le Bonovo tolmačenje religije, oziroma njegovo posebno mnenje, da kažejo vsa prepričanja mase na sebi «religijozni» značaj: religijoznost je v molitvi namišljenega višjega bitja, v strahu pred njegovo magično močjo, v slepi vdanosti napram njegovim zapovedim, v nesposobnosti katerekoli diskusije o dotičnih dogmah, v stremljenju po razširjenju teh dogem in v tendenci, smatrati vsakogar za sovražnika, ki se ž njimi ne strinja; pri tem je v bistvu popolnoma vse eno, ali velja odnosno čustvo mase nekemu nevidnemu bogu, kakemu idolu iz kamena in lesa ali kakim politični ideji. Kakor hitro dobi to čustvo omenjene poteze, postane religijozno. V tem čustvu se veže intoleraanca in fanatizem mase ž njenim oboževanjem vsega čudovitega in nadnaravnega, le s tem čustvom so zato prepojena tudi vsa najgloblja njena prepričanja; v kolikor masa sploh misli, misli religijozno v zgorajšnjem smislu besede.

S tem smo pa dospeli tudi že do vseh podrobnih načel Le Bonove psihologije mas, na katerih slone odslej tudi vsa ostala njegova podrobna izvajanja. Vidi se pa, mislim, že zdaj v dovolj jasni luči deduktivno — špekulativen način avtorjevega postopanja, kateremu načinu le je pač pripisovati dejstvo, da razne njegove misli ali bore malo povedo ali so pa brez dvoma skrajno pretirane. Zadnje velja — da navedem le en primer — o njegovem pojmovanju religijoznosti, ki je tako malo originalno, da bi se ž njim mogel dičiti že katerikoli prosvetaš osemnajstega stoletja. Ne morem se spuščati v podrobnosti in zato le konstatiram, da pozna sodobna psihologija — vsaj v obrisih — že drugo in mnogo globokejše pojmovanje tega čustvovanja, pojmovanje, ki seveda nima nič skupnega s kako «konfesionalnostjo», še manj pa s katerimkoli fanatizmom in intelektualno nevednostjo. Kar se pa tiče prve točke, t. j. pozitivnega pomena Le Bonovih izvajanj, pripomnim le to, da se vsi oni znaki, ki jih on smatra za specifične znake «mase», nahajajo tudi pri posameznih i n d i v i d u i h brez ozira na katerikoli «maso» v Le Bonovem smislu besede in da torej ti znaki kot taki še ne morejo utemeljiti njegovega razlikovanja med «individuum» in «maso». Misliti je treba le na otroka, na razne ženske osebe, na posameznega divjaka, na posameznega neomikanca sploh: ni dvoma, da nahajamo tudi tukaj preponderanco nagona napram umu, lahkovernost, nesposobnost, ločiti med iluzijo in realnostjo, slepo impulzivnost itd., in sicer vse to brez ozira na to, ali nastopajo ti individui obenem kot člani neke mase ali ne. Iz tega pa sledi, da so vsi psihološki zakoni le zakoni i n d i v i d u a l n e g a življenja, ozir. da je tudi

življenje «mase» le življenje odnosnih individuov, stoječih med seboj le v teh in onih odnošajih (sorodnost, odvisnost, simpatija itd.). Duševnost kot v resnici eksistentna svojevrstna realnost more biti le duševnost individualnega poedinca («mene», «tebe», «njega» itd.), ki ji torej ne odgovarja nobena v istem lojalnem smislu besede v resnici eksistentna realna duševnost katerekoli «mase». Kdor govori torej o «duševnosti» neke mase, more misliti pri tem ali le na razne zunanje efekte, ki jih producira le masa, t. j. le skupina dotičnih individuov, ali pa le na duševnost dotičnih individuov samih, v kolikor se določa ta duševnost v njihovih medsebojnih odnošajih. Ta duševnost pa ostane v vsakem slučaju le duševnost teh individuov samih, vse odnosne predstave, misli, čustva in stremljenja so in ostanejo le predstave, misli, čustva in stremljenja teh individuov, ne pa dotične «mase». Naloga «psihologije mas» pa je ravno v strogi analizi te na sebi tudi le individualne duševnosti, v analizi onih strani te duševnosti namreč, ki izvirajo iz najraznejših stikov poedinca s poedincem. Psihologija mas ne raziskuje torej in ne more raziskovati druge duševnosti nego takozv. individualna psihologija: obe raziskujeta eno in isto individualno duševnost, toda iz različnih vidikov. V razliki in eksaktni izpeljavi teh vidikov leži temeljni problem psihologije mas, problem, ki se ga Le Bon ne dotika.

F. V.

Naši prevodi. Pavel Karlin je prevedel Baudelairejevo zbirko «Pesmi v prozi», Stanko Vurnik pa Wildeovo «Sliko Doriana Graya».

NOVE KNJIGE.

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Botić, Luka. Pobratimstvo i Bijedna Mara. Priredio David Bogdanović. Zagreb. St. Kugli. 1921. 164 str. (Uzorna djela iz hrvatske i svjetske književnosti. Knj. 7.)

Čas. Ilustrovana revija za izobrazbo in napredek. Urejuje Frank Kerže. Chicago, Ill.

Čitanka, Slovenska stenografična. Priredil Adolf Robida. (Avtografiral J. Osana.) V Ljubljani. Jugoslovanska knjigarna. 1921. 48 str. 32 K.

* **Filipović, D. J.** Kosovski božuri. Drugo, popunjeno izdanje. Beograd. S. B. Cvijanović. 1921. 39 str. 3. din.

Heller, Frank. Prigode gospoda Collina. Iz švedščine preložil F. J-o. Ljubljana. «Jutro». 1921. 105 str. 15 K. (Knjižnica «Jutra», zv. 1.)

* **Ilić-Mladji, Voj. J.** Dela i ljudi. I. Beograd. Rajković i Čuković. 1921. 142 str. 9 din.

* **Ilić-Mladji, Voj. J.** Zlatne iskre. Beograd. Rajković i Čuković. 1921. 75 str.
Kumičić, Tomo. Tajná Prokobona. Zagreb. St. Kugli. 1921. 70 str.